

INSTALAȚII PORTUARE ÎN CETĂȚILE GRECO-ROMANE
DE PE ȚĂRMUL PONTULUI EUXIN

MIRCEA DABÎCA*

Tema acestei teze de doctorat¹ s-a născut, acum mai mulți ani, din dorința doctorandului, sprijinit de coordonatorul științific al lucrării, de a cunoaște și aprofunda situația instalațiilor portuare din bazinul Pontului Euxin. Motivația acestei încercări de analiză sistematică a fost strâns legată și de activitatea arheologică a semnatarului acestor rânduri la Histria, antica cetate de pe malul lacului Sinoie, unde unul dintre obiectivele de cercetare pe termen lung este descoperirea și investigarea arheologică a instalației portuare, a cărei existență este cunoscută din izvoarele antice, fără a fi fost identificată pe teren. Lucrarea a fost concepută ca o privire de ansamblu asupra fenomenului portuar în general, cu referiri la marile porturi ale antichității din lumea greco-romană, unde cele mai multe dintre porturile din Marea Neagră își au analogii, dar și ca o analiză atentă – din punctul de vedere al stadiului cercetărilor – a porturilor circum-pontice cercetate, ca și a celor care sunt doar parțial cunoscute, ultimele nefiind încă, din motive obiective, documentate arheologic.

Teza se compune din *Introducere*, patru capitole și două anexe. *Introducerea* cuprinde o scurtă istorie a formării și evoluției Mării Negre (cadrul geografic în care sunt amplasate coloniile grecești și orașele greco-romane, cu instalațiile portuare aferente), cu accent pe modificările importante ale nivelului apelor sale în decursul timpului. Apoi sunt analizate numele pe care această mare le-a avut în diferite perioade istorice, colonizarea greacă din Marea Neagră, precum și condițiile necesare și obligatorii pentru fondarea unei colonii în antichitate. Această primă parte a tezei continuă cu o încercare de tipologizare a porturilor antice, cu accent pe terminologia antică, greacă și latină, și pe descrierea portului antic, cu

*Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” al Academiei Române, București; e-mail: mdabica@yahoo.com.

¹ Textul de față reprezintă rezumatul tezei de doctorat, cu același titlu, susținută public de autor la Facultatea de Istorie a Universității București, la data de 22 martie 2012; coordonarea științifică a tezei aparține prof. dr. Alexandru Suceveanu (Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” al Academiei Române); din comisia de doctorat au mai făcut parte prof. dr. Ecaterina Lung (Facultatea de Istorie a Universității București), prof. dr. Alexandru Barnea (Facultatea de Istorie a Universității București), dr. Crișan Mușețeanu (Muzeul Național de Istorie a României) și prof. dr. Octavian Bounegru (Universitatea „Al. I. Cuza”, Iași).

unele exemple, apoi cu analiza textului lui Vitruvius din celebrul său tratat *De architectura*, un adevărat canon pentru cercetarea portuară. Nu în ultimul rând, este prezentat pe scurt noul domeniu de cercetare arheologică, respectiv arheologia subacvatică, care – deși se află la început de drum în bazinul Mării Negre – are toate șansele, în timp, să ofere rezultate excepționale.

Capitolul I, intitulat *Orașe greco-romane în bazinul Mării Negre (Cadrul geografic, colonizare, istorie și economie)*, prezintă, pe larg, aproape toate coloniile grecești de la Pontul Euxin, fondate în timpul *celui de-al doilea val al colonizării grecești*, destinul lor istoric fiind urmărit până în epoca romană târzie, așa cum sugerează de altfel și titlul acestui capitol. Analiza este făcută pentru întregul țărm al Mării Negre, începând, precum primii greci care au ajuns în Pontul Euxin, cu partea sa de vest, continuând cu cele de nord, est și sud

Capitolul II, intitulat *Instalații portuare în lumea greco-romană*, cuprinde descrierea și analiza unor mari complexe portuare din antichitate, din zona mediteraneană, aceste exemple având un caracter de paradigmă pentru toate instalațiile portuare antice.

Capitolul III este dedicat *Instalațiilor portuare din bazinul Mării Negre. Stadiul cercetărilor*. În acest capitol sunt prezentate, în ordinea descrisă în Capitolul I, toate porturile și instalațiile portuare cunoscute, cu sublinierea contribuțiilor cercetărilor arheologice submarine, care, în cele mai multe cazuri, au condus la identificarea sigură sau probabilă a bazinelor portuare antice din Marea Neagră. Tot aici, are loc o întregă discuție cu privire la diferențele, ușor sesizabile, dintre cele patru sectoare ale țărmului mării, corespunzând celor patru puncte cardinale, arătându-se ca ele au fost generate, în primul rând, de schimbările de nivel ale Mării Negre în decursul timpului. Din păcate, așa cum a reieșit din analiza noastră, aceste schimbări de nivel au contribuit, după caz și în funcție de zona Mării Negre în care ne aflăm, la inundarea sau înnisiparea porturilor și a zonelor portuare antice circum-pontice, fapt care astăzi îngreunează cercetarea acestor instalații, în cele mai multe cazuri. Porturile și zonele portuare analizate în acest capitol sunt cele de la: *Apollonia Pontica, Anchialos, Ourdoviza, Ahtopol, Salmidessos, Ineada, Mesembria, Odessos, Dionysopolis, Bizone, Caron-limen, Callatis, Tomis, Olbia, Borysthenes, Kamennay Zaton, Kerkinitis, Theodosia, Phanagoria, Phasis, Amisos, Sinope, Amastris și Heraclea Pontica*.

Capitolul IV, nucleul acestei teze, este dedicat *Portului orașului greco-roman Histria. Caz particular*, aici fiind expusă pe larg problematica portuară de la Histria, unul dintre cele mai vechi și mai importante orașe greco-romane din bazinul pontic, cu o viațuire îndelungată (sec. VII a.Chr.–sec. VII p.Chr.) și cu transformări geomorfologice importante în decursul existenței sale. Capitolul este alcătuit din două părți. Prima parte cuprinde dosarul portului histrian, cu toate categoriile de informații referitor la această instalație portuară, precum și cu diversele ipoteze de amplasare a lui, expuse din primii ani de cercetare arheologică

la Histria și până astăzi. A doua parte, constituind și secțiunea originală a tezei de doctorat, este reprezentată de rezultatele cercetării noastre arheologice de la Histria din perioada 2003–2010, desfășurate în *Sectorul Sud*, într-o zonă în care, după părerea noastră, s-a aflat la un moment dat portul Histriei.

Aceste cercetări au dus la identificarea din punct de vedere arheologic, pentru prima oară, a unei situații inedite, care ne permite să vorbim despre refolosirea zonei portuare a Histriei în același scop – portuar –, în ultimele momente de viață ale acestui oraș antic (a doua jumătate a secolului VI – prima jumătate a secolului VII p.Chr.).

Ultima parte a tezei este rezervată *Concluziilor* care decurg din cercetarea noastră, precum și unei scurte analize a comerțului histrian, activitate economică care a fost sinonimă cu însăși existența acestui oraș antic, care, de la fondare și până la sfârșitul său, a depins și a fost orientat către mare și către comerțul maritim, doar astfel putându-se explica și părăsirea sa în a doua jumătate a secolului VII p.Chr.

Lucrarea se încheie cu o secțiune specială, cea a titlurilor bibliografice și este însoțită de două anexe, un catalog epigrafic, în care marea majoritate a inscripțiilor reprezintă dovezi directe și indirecte ale existenței și funcționării porturilor antice circum-pontice, și o amplă secțiune de ilustrații, necesară pentru înțelegerea demersului nostru.